

POZITIVNI SMISAO ŠESTE ZAPOVIJEDI DEKALOGA

Dr. Jordan Kuničić

SUMMARIUM: Nonne potius de prohibitionibus quam de praeceptis Decalogi loquendum esset, cum maior horum pars negativa, prohibitiva forma expressa appareat? Nec mirari fas est nonnullos vel ipsi morali christianae ob hanc formulationem negativam Decalogi characterem quasi »negativisticum«¹ imprimi autumare. Difficultas in campum virtutis temperantiae translata videtur magis acuta. Hinc interest accurate ipsum conceptum virtutis temperantiae efformare. Expictne virtus temperantiae minus suum in abstinendo a delectationibus illisque reprimendo — an potius delectationibus, ratione fide illustrata duce, utendo, illasque ad aliores fines dirigendo? Primo modo sumptam temperantiam negativam et legalisticam, alteram positivam appellare quidam malunt. — Sed virtus quaevis positiva essentialiter est dicenda, et unius eiusdemque tum malas delectationes reprimere tum bonis et licitis uti officium est. Concedamus modernis, quod nec antiquis ignotum mansit, in dimittenda gravitate actus intemperantiae ad hominem ut unum subiectum eumque variis circumstantiis irretitum attendere debitum esse, tamen haec, quam positivam temperantiam moderni usurpare valunt, caute est proponenda, nam peccatum originale serpere non desivit; — malas suas sequelas non retrahit; — ingentem vim attractivam multis delectationibus abstulit nemo; infirmitas hominis ex toto nequaquam sanata. Hinc omnium ore canitur aequilibrium temperantiae, hodie sicut et heri, vere admirabile opus evadere. Admirabile, dicimus, itemque omnino necessarium.

Činjenica je da težnja za hranjenjem za pićem i za ostalim doživljavanjima leži duboko ukorijenjena u čovjeku. Ta težnja izvire iz dna dubinskog dijela čovječjeg bića i širi svoj utjecaj do krajnjih granica čovječjeg života i djelovanja. Otkud toj težnji tolika snaga? Otud, što je čovjek tim usmjerenjima upućen prema opstojanju, prema životu i razvoju. To su, dakle, pokretne snage životne dinamike. Njihov pravilan odnos uvjetuje ravnotežu u čovječjem životu i djelovanju. Njihova prevlast nad razumom prouzrokuje izobličjenje osobnosti, njezin raspad, neku vrst životnog brodoloma.

Stihijska snaga spomenutih nagona postaje još jačom kada u ovoj ili u onoj situaciji privlačna snaga hrane, pića ili spola dovedu čovjeka u iskušenje, u kojemu je pozvan da dokaže svoj suverenitet nad nesvjesnim i tamnim snagama nižeg dijela čovječje prirode. Hoće li ti nagoni biti kao vjetrovi koji pokreću, ili oluja koja ruši? Odgovor mora dati svaki čovjek za sebe. Svaki je pojedinac pozvan da uvede red; da postavi granice; da suzbije neuredne provale nagona tako da se ništa ne nađe na putu čovjeku u njegovu nastojanju da na sebi i na svom djelovanju odrizi sliku Božju po primjeru Kristovu, bl. Djevice i Svetaca.

Ne možemo zanijekati da formulacija Dekaloga upućuje pretežno na suzdržljivost, na kočenje težnje za užicima, koje je Tvorac prirode pripojio realizaciji spomenutih nagona za hranom, pićem i spolnim doživljavanjem Dekalog je u svojoj formulaciji više skup zabrana nego skup zapovijedi. To je jedan od razloga radi kojega neki predbacuju kršćanskom moralu da je on izdajstvo života, kočenje životnih snaga, odricanje od zakonitih užitaka itd.

Nikakovo čudo što ni u krugovima katoličkih moralista ne vlada potpuna suglasnost ni u isticanju važnosti šeste zapovijedi ni u načinu njena obrađivanja. Neki skoro svu brigu posvećuju toj zapovijedi, kao da je kršćanski moral sinonim sa seksualnim moralom. — Nerijetko susrećemo pisce koji propisuju tako naglašeno potiskivanje svih težnja što izvire iz spomenutih nagona, da je razumljivo, ako takvo potiskivanje urodi nepoželjnim kompleksima te dovede do nekog raspadanja osobnosti. — Manji je broj onih

koji jednostavno omalovažavaju spolni nagon te i obradbi šeste zapovijedi ne davaju nikakve važnosti. Ovima će autosugestija slabo uspjeti. Uvjeriti će se, prije ili poslije, da omalovažiti taj nagon znači pojačati njegovu udarnu snagu. Neće li ti nestvarni tipovi uvidjeti da pretvarati čovjeka u anđela znači često puta baciti čovjeka do stupnja životinje?

Katolička moralna pretežno slijedi kurs sv. Alfonsa. Poznato je da je sv. Alfons sistematizirao katoličku moralu po Dekalogu. Time je toj moralci dao nekako negativan smjer. Bio je i vrlo strog. Naučavao je da se većina ljudi osuđuje radi grijeha protiv šeste zapovijedi. Zastupao je mišljenje da u predmetu te zapovijedi treba primijeniti strogost kolikogod je moguće veću. Nema osuđenika u paklu a da nije krivac i ovoga grijeha protiv šeste zapovijedi. I u tom smislu strogosti napisan je bezbroj djela na području katoličke moralke.

Kroz stoljeća je poznat i drugi pravac u obrađivanju moralke. To je sistematizacija po krepostima. U toj sistematizaciji lakše je sačuvati doktrinalnu ravnotežu te ne preći u ekstrem rigorizma. Zastupnici toga uravnoteženog načina promatranja predmeta šeste zapovijedi Dekaloga ukazuju na Krista. Farizeje osuđuje najodlučnijim izrazima (Mt 23), s preljubnicom pak postupa blago (Iv 8, 4). Ne krije li se tu upozorenje da spolni nagon radi svoje jakosti zaslužuje blažu osudu? Doista, nagon za održanjem pojedinca (nagon za hranjenjem i pićem) i nagon za održanjem vrste (spolni nagon) lako pomute rasuđivanje; svojom žestinom smanje slobodu samoodređenja. Kolikogod svaki teški grijeh označavao tešku krivnju, teški grijeh na području spolnosti pruža mogućnost olakšice za pojedini subjekt na vrlo različiti i odlučan način.

Je li kršćanski moral u svojoj bitnosti moral suzbijanja težnje za užitcima? Je li to u načelu moral odricanja, mrtvljenja, »ubijanja« ili »gušenja« raznih osjećaja? Ili je, radije, to moral obilježen pozitivno, pozvan da uputi čovjeka kako će primiti sa zahvalnošću Božje darove te ih iskoristiti za život, djelovanje i afirmaciju? Hoćemo li definirati krćansku umjerenost kao krepost koja drži na uzdi težnje spolnog nagona ili ćemo je zamisliti pretežno kao mudro iskorištavanje od Boga ponuđenih i odobrenih užitaka? Prva se odriče — druga iskorišćuje. Prva koči — druga usmjeruje. Prva odvraća — druga razumno pripušta.¹

Pitanje metode

Uzmimo u promatranje spolni nagon. Njega regulira šesta zapovijed Dekaloga. Njegova je problematika izrazitija, osjetljivija, teža. Gdje moramo o njemu raspravljati po načelima teološke sistematike? Šesta zapovijed zabranjuje preljub. Kasnije bi izražena i zabrana prostitucije kao i ostalih protuprirodnih spolnih grijeha (Deut 23, 17; Lev 18, 22). Posvuda pak je formulacija u obliku zabrane, dakle izražena je negativno, s tendencijom na »abstine« — suzdržavanje, izbjegavanje, kočenje, mrtvljenje.

1. Od modernih teologa ističem J. LECLERQ-a koji definira umjerenost kao »usage raisonable plutot qu abstention« u *Essais de mor. cath.*, Pariz 1955, sv. IV, str. 236. — B. HÄRING govori opreznije, da je dužnost umjerenosti čuvati red u nagonima za suzdržavanje pojedinca i vrste, i to u djelu *DAS GESETZ CHRISII*, u fr. izdanju 1957, sv. I, str. 317.

Ne svodi li se time problem spolnosti na legalizam? Pogibeljno je da ne bi tkogod smatrao da je nerazumno popuštanje spolnom nagonu zlo zbog toga što je zabranjeno. To bi bio moral paragrafa, slova. Nije dovoljno reći da je popuštanje spolnom nagonu zabranjeno nego je potrebno navesti razlog radi kojeg je pretjerano popuštanje spolnom nagonu zlo u sebi, jer se, naime, protivi strukturi same prirode, kakvu je Bog stvorio. U problem spolnosti treba pogledati cjelovito, a ne samo s gledišta zabrane. I nije dovoljno zazirati od grijeha spolnosti, potrebno je sticati staloženo gospodstvo nad prohtjevima strasti. Još više: potrebno je dati prednost dahu milosti i ljubavi, koja u Bogu ispravno ljubi sebe i svoje tijelo sa svim njegovim ispravnim tendencijama.²

Očito je iz ovoga da zastupamo metodu koja ne zatvara oči pred problemom spolnosti; — koja se ne plaši pogledati izravno u lice sva pitanja s tog područja; — koja ne zazire od spolnosti u duhu maniheizma ili dualizma. Ispravna metoda o ovom pitanju mora voditi računa o zakonima normalnog razvoja spola i o njegovim zakonitim očitovanjima. Ta metoda ne odbacuje zakonite doživljaje mladenačke euforije, dopuštenih sjetilnih užitaka kod mladih i kod starijih. Kršćanstvu se zlonamjerno predbacuje da ono promiče »mučenički asketizam«. Ono realistički sudi o snažnim prohtjevima spolnog nagona te traži da razum i milost Božja uzmu vodstvo nad tim vrlo skliskim područjem čovječje djelatnosti. Iako između duha i tijela u sadašnjem stanju ljudske prirode ne vlada harmonija, ipak ispravna metoda prihvaća kao dar Božii i tijelo i njegove snage. Ako traži askezu, kontrolu i gospodstvo nad prohtjevima tijela, to je zbog toga što je vrlo teško čuvati potrebitu ravnotežu između duha i tijela na tom području.³

Ne odobravamo ni tzv. metodu »smokvina lista«, ali isto tako mora se osuđivati pretjerano analiziranje, suviše raspravljavanje o pitanjima spolnosti, jer iza misli redovito slijedi i resonancija čuvstva i emocija, što lako podigne uzbunu te uznemiri ravnotežu kreposnog raspoloženja u čovjeku. Uočimo i to da se pojedinci vrlo nelagodno osjećaju, nezdravo reaguju na slična pitanja. To sve upućuje razboritost na to da se čuva nepotrebnih detalja u obrađivanju predmeta šeste zapovijedi Dekaloga. Razumljivo je da je i Sv. Oficij pozvao — osobito 30. VI 1952. i 15. VII 1961. — da se ta pitanja ne iznose bilo gdje, javno i detaljno, a da se čvrsto slijedi opća nauka Crkvenog Naučiteljstva o tom predmetu.

Naći i upotrebljavati ispravnu metodu u obrađivanju predmeta šeste zapovijedi Dekaloga znači naći put zdrave teologije. To nije lako. Možemo reći da se težina te metode kreće oko težine shvaćanja jedinstva čovječjeg bića. Somatski i psihički fenomeni u čovjeku svode se na jedan i jedinstven subjekt. Čovjek nije samo duh — »anima mea non est ego«, rekao bi sv. Toma.⁴ Doista, moja duša nije jedina komponenta moga bića. U meni je i tijelo. I prvu i drugu komponentu treba poštivati. Uskratiti ili pretjerati uloge bilo duše bilo tijela, jednako je pogibeljno.

---

2. Metoda koja raspravlja o spolnoj čistoći u raspravi **DE SEXTO**, piše Lafeteur »je kobna«. Odgajati spolni nagon po legalističkim načelima, općenito rečeno, više spada na moral Zakona nego na moral Milosti. Treba se čuvati takvih djela, koja, uz to, svode moralu jednostavno na kazuistiku. Vidi LAFETEUR u djelu **INITIATION THEOL.**, Paris 1952, sv. III, str. 1075.

3. Ist. dj. str. 1069.

4. U komentaru na I Kor 15, lect. 2. pri kraju.

Na raskršću

Kako je došlo do zaoštavanja ovog pitanja? Na teološkom području u XVII stoljeću događaju se velike promjene. Probabilizam u svom nastupu postupa u duhu neke popustljivosti, pada u zablude »moralis laxioris«, kako se vidi iz rečenica osuđenih od sv. Oficija.⁵ Nasuprot probabilizmu jansenizam nastupa u duhu pretjerane strogosti. Plod je bio: neznanstvenost. Moralka se svodi na pitanje teškog i lakog grijeha, a ovi se određuju na bazi kazuističkog seciranja. Malo se vodi računa o okolnostima u kojima se nalazi subjekt u konkretnosti života. Moralka postaje katalog grijeha, zbirka »casus-a«. Gubi se duh povezanosti, cjelovitosti, općenitosti i naučnog obrađivanja pojedinih pitanja. Čovjek se shvaća jednostrano. O čuvstvima, o razboritosti, o asketsko-mističnom pozivu o veličini kreposti i sl. vrlo malo ili ništa se ne raspravlja.

Taj kazuistički pravac nije uništio želju da se moralka svede na pozitivnije temelje. Povratak na klasičnu moralku bio je zahtjev dana. Ta klasična moralka bila je zamišljena kao nauka u približavanju Bogu. Kreposti su služile kao snage savršenstva, afirmacije. Moralni se život shvaćao kao život pun dinamike. Tako je tomistička moralka zastupala onaj pravi, kršćanski humanizam, teocentrički orijentiran. Jedinstvo čovječjeg »Ja« bilo je jedno od glavnih težišta te moralke. Time je svako pretjerano isticanje samo jedne komponente bilo odbačeno kao nedovoljno i neispravno.

Raskršće se stvorilo više historijski nego naučno. Dovoljno je shvatiti pojam kreposti općenito te pojam umjerenosti napose, i vraćamo se na klasičnu nauku pred kojom ili teškoća nestaje ili se znatno umanjuju. Ta klasična nauka ističe da je svaka krepost pozitivna snaga, muževna odlika, usavršenje djelatne moći, afirmacija svjetla razuma na tamnom području niskih nagona, ravnoteža, harmonija, ljepota u čovječjem djelovanju. Jedna te ista krepost, recimo umjerenost, ima dužnost i suzbijati ili kočiti nezdrave pojave pohote i pripuštati dopuštene užitke.⁶ Umjeren čovjek suzbija nedopuštene užitke, ali pripušta užitke »koji su dopušteni, koliko su dopušteni i kada su dopušteni«.⁷ Jedna te ista sunčana zraka tjera mrak i unosi svjetlo. Umjeren je samo onaj koji ne popušta nedopuštenim užicima i pripušta dopuštene po diktatu razuma i vjere, pod vodstvom duha i milosti.

Nova gledišta?

Neki teolozi sa zadovoljstvom ističu kako je moderno strujanje ideja na području umjerenosti dovelo moraliste pred tri, barem djelomično, nova

5. Denz., u izd. 1963., br. 2101, reč. 1—4; za jansenizam vidi isto djelo u br. 2001 i slijed.

6. L'ECLERCO prebrzo tvrdi da je predmet umjerenosti nekoć bio više »reprimer« dok je danas radije »orienter«. Tako tvrdi u nav. dj. str. 499. Klasična teologija naučava da je predmet umjerenosti unositi red, davati smjer ili pravac ne samo u kočenju ili suzbijanju nego i u realiziranju užitaka ili naslađa. Težnja za nekim užicima čovjeku je prirodna, ona spada na strukturu čovječjeg bića. Dovoljno je uočiti temeljna mjesta kod sv. TOME, npr. II-II q. 91, a. 1. Kao što je potrebno kočiti ono što je neuredno ili pretjerano tako je potrebno stimulirati ono što je defektno. Doslovce piše sv. TOMA: »Oportet enim puniri, id est castigare et refrenari eum qui prava appetit et cuius malus appetitus multum augetur« **IN ETH. AR.**, lib. 3, lect. 22, br. 644. Ali istina je i ova: »Temperatus concupiscit quae oportet, sicut oportet, et quando oportet, prout ordinat ratio«. Ist. mj., br. 647.

7. Vidi isto mj. br. 624 i drugdje.

gledišta: na gledište u vezi sa subjektom, prilikama u kojima subjekt živi kao i na gledište o jedinstvu subjekta ili čovjeka.⁸

a) SUBJEKT. Eksperimentalna psihologija, tipologija i druge znanosti upućuju na to da svratimo pažnju na pojedini subjekt, na ovog ili onog činioca, na lakoću ili teškoću kojom počinja nered na spolnom području. Pojedinci su različita temperamenta. Ima erotičkih, pjesničkih tipova, koji se zadovoljavaju s onim »vječno žensko«. Za njih zakon atrakcije protivnog spola iščezava u maštanju. Ima ih kojima je odvratno svako seksualno doživljavanje. Ni seksualne sklonosti pojedinaca nijesu istog stupnja.

Nije samo pitanje razlike između pojedinca i pojedinca. Važne su i etničke karakteristike. Neki ističu kako u francuskoj književnosti dominira žena, sentimentalna i tjelesna ljubav. Ta je pojava kod nekih drugih naroda manje očita. Opstoje, dakle, i neki etnički temperamenti. O njima treba voditi računa. Kao što kod pojedinaca igra veliku ulogu dob i spol slično i kod pojedinih naroda je važan stupanj kulture, narodnih običaja, zakona itd.

Sve je ovo potrebno znati, ali se ne smije pretjerivati. Pretjeruju oni koji misle da je obzir na subjekt ili pojedinca neko iznašaće modernog vremena. I stari su znali za to. Oni su, prije svega, upozoravali da je od manje životne važnosti promatrati praktične znanosti i nauke u općenitosti. Smatrali su da je važnije prakticirati krepost nego li o njoj suptilno raspravljati. Znali su za jednu od okolnosti koju su izricali sa »Tko« čini, tko je činilac. Pri tome su zahvaćali subjekt integralno: po dobi, spolu, temperamentu i sl. Rečimo u vezi s bračnim onanizmom: bračni onanizam ne smijemo osuđivati samo po objektu nego i prema subjektu, prema ovom ili onom onanisti, prema njegovom stupnju milosnog života, vjerskom žaru i sl. Onog proždrljivca ili pijanicu moramo prosuđivati i prema njegovoj defektnoj, neuravnoteženoj fizičkoj konstituciji.

Bezuvjetno mora se priznati da nasljedna i znanstvena psihologija otkrivaju mnoge tajne u vezi s odgovornošću pojedinaca. Svi faktori koji umanjuju moć rasuđivanja, kao neznanje, i svi oni koji smanjuju slobodno samoodređenje, kao bolest, prisila, strah i sl., mogu u nekim slučajevima potpuno dignuti odgovornost. Ako čin ovog činioca nije voljan — nije ni grešan, on za nj nije odgovoran. Općenito govoreći razni ispadi na području spolnosti uključuju olakšicu s gledišta odgovornosti, jer su više plod slabosti, žestine pohote nego li zle volje, a volja je glavni i prvotni izvor grijeha.

Međutim, nasljedna biologija nedvosmisleno naučava da se ne nasljeđuju gotove navike nego samo neke dispozicije i sklonosti. Ona naučava i to da se normalan čovjek može svim porivima oduprijeti. To znači da je kod normalnih ljudi sloboda samoodređenja glavni čimbenik popuštanja ili odumiranja spolnom nagonu. I to je ono najvažnije. Moralist ne mora biti liječnik. Njemu je glavno znati da li je ovaj ili onaj pojedinac bio slobodan ili nije bio slobodan pristati na ovaj ili onaj grešni čin. U odmjerivanju pak odgovornosti potrebno je osvrnuti se na stanje subjekta, jer to stanje uvećava ili umanjuje odgovornost, time i grešnost čina.

Ponavljam: pretjerano naglašavanje subjekta i subjektivnog stanja može dovesti do velikih zabluda. Ne krije li se kod te tendencije potajno računanje na općenitu neodgovornost subjekta? Zar nije poznato da neki pisci nastoje

---

8. LECLERCQ nav. dj. str. 189—190.

umanjiti moralnu odgovornost do potpuna nijekanja te odgovornosti? Velika se tajna krije u fenomenu ljudske slobode, ali ona je bila i biti će glavni izvor grijeha i odlika svih normalnih pojedinaca.

b) OKOLNOSTI. Moderni ističu da su moralisti bili zabrinuti poglavito oko toga da odrede grešnost čina u sebi, po njegovu sadržaju, objektu ili materiji. Danas, nastavljaju isti, pažnju treba svratiti na okolnosti u kojima se subjekt nalazi. Te su okolnosti raznolike. Nijesu to samo one klasične okolnosti (tko, što, gdje, kojim sredstvima, zašto, kako, kada) nego i okolnosti kako ih formulira moderno strujanje misli. Recimo to zorno: nije dovoljno reći da je »zoophilia erotica« dokaz najniže moralne dekadencije, najteži ili nasramotniji grijeh — potrebno je uočiti da se taj fenomen događa ponajčešće kod nomadskih naroda, kod pastira. Eto, tu je okolnost zvanja, zanimanja i ambijenta vrlo važan faktor, koji nam tumači pojavu nereda životinjskog grijeha. Slično moramo reći o okolnostima vremena i mjesta. Tako B. Häring tvrdi da je kazuistika sv. Alfonsa razborita i ispravna, ali da se prvotno ocjenjuje prema vremenu i narodu u kojemu je sv. Alfons živio.⁹ Ono što pisci jedne epohe ili jednog kraja smatraju kao vrijedno teške osude, možda će pisci druge epohe ili drugog kraja donekle prosuđivati blaže. To vrijedi npr. u pitanjima načina pozdravljanja, mode, nekih izraza i sl.

Svima je poznato da okolnosti čina mogu utjecati na njegovu kvalifikaciju. Neke umanjuju, neke uvećavaju, neke nadodavaju drugu vrst grijeha. Zašto? Jer svaka okolnost može predstavljati posebnu nesuglasnost s razumom, s vjerom. Gdje je posebna nesuglasnost s razumom, s ljudskom prirodom ili s Božjim zakonom, tu je i odvratanje od Boga, grijeh. Okolnosti spadaju na ljudski čin kao integralni dijelovi cjeline. Oni tu cjelinu upotpunjuju. Ako i samo jedan integralni dio nedostaje, cjelina nije savršena. Dovoljna je i jedna neispravna okolnost — i ljudski čin će biti nesavršen, grešan.

Sve je ovo bilo poznato starima. Manifestacije umjerenosti mijenjaju se prema vremenima, mjestima, raznim zakonima i običajima — davno je rekao i sv. Augustin i s njim sv. Toma.¹⁰ To ne znači da se mora zaniijekati bitna demarkacija između dobrih i zlih čina. Objektivna specifikacija ili određivanje da li je čin dobar ili zao po objektu, uvijek će ostati prva i glavna. Po njoj se moraju procjenjivati sve okolnosti. Ima naime čina kojima je zloća tako pripojena da ih ni jedna okolnost ne može učiniti dobrima, npr. preljub, mržnja u srcu, psovka itd. Može se dopustiti da je odgoj ovoga ili onoga dječaka bio povodom da on pribjegne lažima, da padne u neko lice-mjerstvo, ali ta okolnost ne može dignuti s odgajanika svu odgovornost za laži ili prijevare. Kod zdrava čovjeka ostaje sloboda, ostaje i odgovornost. Okolnosti mogu mnogo modificirati moralnu kvalifikaciju — ne mogu pak opravdati zao čin u sebi. Protivno tvrditi znači upasti u relativizam i situacionizam.

c) JEDINSTVO SUBJEKTA ILI ČINIOCA. Konstatira se da mišljenje zavisi i o fiziološkom stanju subjekta: dobra probava pogoduje optimističkom pogledu na život. I osjećaji djeluju na mišljenje, a i mišljenje na osje-

9. B. HÄRING, nav. dj. sv. III, str. 423.

10. Sv. TOMA, II-II, q. 170, a. 1 ad 3.

čaje. Što se voli ocjenjuje se povoljno, što se mrzi lako se osuđuje. Osjećaji odrazuju temperament, ovaj pak modificira osjećaje. To sve dokazuje da je čovjek jedan i jedinstven iako se u njemu nalaze mnoge i razne pojave života. Od vegetativnih pojava do čisto duhovnih aspiracija prolazi nevidljiva nit međuovisnosti, međuuzročnosti, a ona se temelji na jedinstvu subjekta.

Na tom jedinstvu subjekta temelji se i nerazdruživost psihičkog i moralnog života. Onaj posjeduje nježne probavne organe te je u hrani izbirljiv, traži kvalitet, pa će u tome lako preći mjeru umjerenosti; onaj drugi je obdaren jakim ustrojstvom želuca te će lako progriješiti proti umjerenosti obzirom na kvantitet hrane. I prvi i drugi će idejno i osjećajno biti usmjeren u svom pravcu. Prehrana je cilj koji ujedinjuje oba smjera, iako su oba različita. Cilj ujedinjuje, savjest ujedinjuje, odgovornost ujedinjuje. Na taj način može se reći da sve pojave života u čovjeku teže prema nekom jedinstvu.

I na ovom području lako je pretjerati. Pretjerao je Freud. On nastoji sve svesti na fiziološki faktor, na »libido«. Ta »libido« osobito se ispoljuje na seksualnom području. On je kao neki centar oko kojega gravitiraju razne životne pojave. Istina je, Freud je jednostran, pretjeran, ali činjenica jedinstva fizičkog i psihičkog života u čovjeku traži da čovjek uzmogne doći i do nekih sjetilnih zadovoljenja, do nekih užitaka. Ta je tendencija bitni element njegovog života. Bez nje bi život bio nepotpun.

Važno je da se jedinstvo ne svede na što se ne smije svesti. Nijedna komponenta nižeg životnog stupnja ne može poslužiti kao središnja točka jedinstva, kako što se jedinstvo ne može istumačiti pozivom »libido«. Jedinstvo se ostvaruje u višoj sferi, u sferi duše i duha, razuma i volje. Tu se ogledava čovjek kao čovjek, sviesno-voljni subjekt, odgovoran za svoje čine, podložan moralu. To jedino interesira moralistu kao specifično područje za moralno prosuđivanje čovječije djelatnosti.

Možemo reći da ova tri gledišta nisu nova. Recimo da su predočena u novom obliku. Sadrže istinu, ali oni koji ih zastupaju i način kako ih predočuju vrve teškoćama, srljaju u pogibelj mnogih zabluda. Potrebno im je dati pravu orijentaciju, ispravno tumačenje, te iz njih izvući samo korisne plodove a štetne odbaciti.

Umjerenost je nedjeljiva

Spomenuto isticanje subjekta, okolnosti u kojima se nalazi kao i jedinstva toga subjekta, činioca, tj. čovjeka, pooštrilo je napad na negativno, još više negativističko prikazivanje katoličke moralke. Suvremeni moralisti ističu da je potrebno provesti neku izmjenu u obrađivanju moralke. Tu izmjenu će donijeti tzv. pozitivna struja, u našem slučaju pozitivna umjerenost. Ima li temelja da govorimo o dvjema umjerenostima?

Negativna ili legalistička rukovodi se, kao vrhovnim normama, zapovijedima i zabranama. Za nju su te zabrane i zapovijedi kao neke odijeljene monade, bez veze s ostalim faktorima djelatnosti, bez osvrta na stanje subjekta. Sistematizacija katoličke moralke po Dekalogu kao da naginje na tu negativnu umjerenost, odnosno na negativnu moraluku. Njezina središnja točka jest: NE SMIJES. Skrajni oblici tako shvaćene umjerenosti nalaze se izvan kršćanstva. Hinduizam i stoicizam zastupali su mišljenja da osjećaje treba istrijebiti; neosjetljivost je ideal; treba umrijeti bez osjećaja.

Ovako zamišljenu umjerenost ne prihvaćamo. Težnja za užicima je zakonita. Osnovana je na čovječjoj prirodi. Od Boga je. Težnja za užicima jest težnja za nečim što nedostaje, dakle težnja za popunjenjem čovječjeg »Ja«. Neki su užici bitne komponente čovječjeg života. Bog je razasuo neke užitke po stvorovima, po raznim vrstama djelatnosti. Zašto da ih potpuno odbacimo? Nijesu li oni Božji dar?

Uza sve to ne odbacujemo potpuno pojam negativne uloge umjerenosti. Ta negativna uloga sastoji se u suzbijanju nedopuštenih težnja, poriva i nagona. Jedino u tom suzbijanju mogu se u mnogim slučajevima dovesti u granice prave mjere, da ne zarobe čovjeka. Tko se priznaje čovjekom taj će lako uvidjeti kako je potrebno odbijati nasrtaje požude. Udovoljena požuda postaje jačom, odbijena gubi snagu. Još više. Tko želi stupati stazom savršenstva, osvajati više vrhunce svetosti taj će se odricati i dopuštenih užitaka, suzbijati će i zakonite težnje. Time će steći veće gospodstvo nad nižim snagama svoga bića. Slobodnije će se vinuti prema visinama savršenstva.

Pozitivna je umjerenost zamišljena kao ona koja odgaja sensibilitet i udovoljuje mu u granicama razuma.¹¹ Ona računa na tijelo, na zakon atrakcije spolova, na zakonite zahtjeve razvoja, dobre usluge užitaka.

Jest, ima dopuštenih užitaka. Šport, šetnja, patriotizam, šala, rodbinski osjećaji, umjetnički doživljaji itd. prouzrokuju užitke koji su od velike važnosti za normalan razvoj osobnosti Svi, dakle, duhovni, duhovno-sjetilni, čisto sjetilni, donekle i tjelesno-sjetilni ili sensualni užitci darovi su Božji. Isključuju se jedino venerični, koji se smiju realizirati ili doživjeti jedino u zakonitu braku u svrhu rađanja i odgajanja djece.

Pozitivna uloga umjerenosti nastoji dati smjer svim osjećajima. Ona smatra da je važnije orijentirati ih nego suzbijati Neosjetljivost je defekt. Bezosjećajnost je manjak punine osobnosti. Čovjek neće uspjeti sačuvati svoj integritet, svoje pozicije razumnog stvorenja, ako odbaci svaki užitak. To znači da svatko mora naći svoju fizičku i osjećajnu ravnotežu te pripustiti dopuštene i zdrave užitke, prema kojima osjeća potrebu. Ako to sebi zanijeće lako će skliznuti na nedopuštene. Zašto? Jer bez nekog udovoljenja sjetilnih težnja nema uravnoteženog života. Tko daje ton, dinamiku, polet u radu, ako ne osjećaji i užici koji su im pripojeni? Moralna se higijena čuva pravilnim pripuštanjem a ne nasilnim suzbijanjem osjećaja i užitaka. Nasilno suzbijanje vrlo često urodi kompleksima koji dovode do raspadanja osobnosti.

Dok negativna umjerenost naglasuje prvotno ono što se ne smije — pozitivna nastoji označiti ono što se smije. Moralka je približavanju Bogu. I umjerenost mora poslužiti tom djelu neke asimilacije, ponovnog oblikovanja u Boga ili rekonstrukcije slike što je iskonskim grijehom potamnjela. Umjerenost će uvesti duh prave ljubavi u područje koje se najjače opire reguliranju. Na taj način otklače uloga umjerenosti, jer ona iskorišćuje najmoćnije snage u djelu obnavljanja slike Božje u čovjeku. »Problem sreće za čovjeka i problem dobra samo je jedan problem; nije moguće da se čovjek razvije, niti usavrši, niti posveti, ako ne udovolji svojoj prirodi: problem što ga moralka s ovog gledišta mora riješiti jest taj da naznači kako će čovjek

11. LECLERCO, nav. dj. str. 203.

udovoljiti prirodi u skladu sa zbiljski ljudskim zahtjevima, kojima će vodstvo biti u duhu«. ¹²

Sve ovo je lako shvatiti. Teško je provesti. Lakše je preći u ekstrem popuštajući osjećajima i užicima nego li ostati u stanju udaljenosti od tih užitaka. Lakše je preći u neumjerenost nego li u bezosjećajnost ili u neosjetljivost. I ljudi su skloni da teže osude neumjerenog čovjeka nego li neosjetljivog ili bezosjećajnog.

Jakost požude tereti sve ljude. Iskonski grijeh je baština svih Adamovih potomaka. Ima pojedinaca koji jače osjećaju tiraniju zlih sklonosti. Oni moraju uvesti jači sistem kontrole. Njima je suzbijanje teži ali i prečniji zadatak. Kompromis s užicima za njih postaje pogibeljan. Za njih je sigurniji put »abstine« nego li put iskorištavanja zakonitih tendencija i popuštanja zakonitim užicima.

Konačno, uvijek ostaje slobodno polje svojevolumnom samoodricanju. Samoodgoj traži od čovjeka da se koji put odreče onoga što mu je dopušteno, da upokori niže prohtjeve, da ne bi tražili što je nedopušteno. Različiti načini života, razni staleži, poslovi, mnogi viši ciljevi tražiti će od pojedinaca da se odreknu i dopuštenih užitaka. Stalež savršenstva, asketski, pokornički život vrijedni su pohvale. Oni predstavljaju onaj »viši val«, na koji se pojedinci penju. To je »viši val« života, viši stupanj savršenstva, savršeniji oblik života i djelovanja.

Ovdje je potrebno istaknuti da i negativna i pozitivna uloga umjerenosti spadaju na jednu te istu umjerenost. Jedna je umjerenost, jer je jedana njezin posao, objekt, zadatak. Danas je objekt umjerenosti isti koji je bio kroz stoljeća. Možemo govoriti o dvjema funkcijama, dvjema fazama, ulogama ili službama umjerenosti. Obe su potrebite, povezane, međuovrsne, najuže ukorijenjene u istoj životnoj potrebi: da se uvede red na osjetljivo područje nagona za održanje pojedinca i za održanje vrste. U svojoj biti umjerenost je samo pozitivna. Ona je snaga, red, savršenstvo. Ona je krepost, »krepčina«, muževnost.

Pedagoška važnost pitanja

Dužnost je pedagogije umjerenosti da čovjeka osposobi kako će udovoljiti zakonitim sklonostima prema užicima, i kako će suzbijati štetne, nedopuštene porive, a da pri tome ne naudi ravnoteži duha i tijela. Prevažan i pretežak zadatak!

Težina toga zadatka nameće se izvana i iznutra. Iznutra se postavlja zadatak stoga što nitko ne može živjeti bez zadovoljenja nekih sjetilnih užitaka, rekao bi sv. Toma. ¹³ Izvana se nameće ista dužnost, jer ima mnogo izvanjskih faktora (lektira, ambijent, primjeri itd.) koji omogućuju da se tim težnjama može lako popustiti. Te prilike potencijaru privlačnu moć užitaka. Pedagogija umjerenosti tražiti će sredstva kako će razviti fizičku, intelektualnu i moralnu higijenu, da požuda iznutra ne nastupi tiranski, neodoljivo, a socijalna će joj higijena pomoći, da ambijent ne pruža faktore koji potenciraju snagu tog unutarnjoj požudi ili »sili teže« na zlo. ¹⁴

12. Isti, ist. mj., str. 201—202.

13. Sv. TOMA, I-II, q. 34, a. 1.

14. LECLERCQ, nav. dj. str. 198—199.

Prikažimo ovu istinu slikovitije. Odskočiti će prednost pozitivne uloge umjerenosti iznad negativne. Odskočiti će i važnost pedagogije na području umjerenosti. Predstavimo govornika koji snažnim riječima osuđuje popuštavanje užicima. Slušaoci postanu uvjereni u istinitost njegovih riječi. Uvjereni su i zagrižani za predmet. Dogodi li se, međutim, samo jedanput da propovjednik postane žrtvom kojeg užitka — slušaoci će radije slijediti njegov primjer nego li njegove riječi. U tom smislu piše teolog Lafetour: »Odgoj senzualnosti i sensibilitnosti — tj. odgoj osjetilnih i sjetilnih snaga — ne sastoji se u tom da se zakoče svi osjećajni porivi nego, prije svega, da se duh odgoji te nauči razlikovati igru kako se ona očituje u težnjama i u pulziranju raznih želja, pregnuća, maštanja, sanjarenja, navika i prijateljstva; nadalje taj odgoj je dužan da pomogne odgajaniku da preuzme vodstvo nad svim unutaršnjim snagama u čovjeku, ne u cilju da ih slomi niti da na neki način ide proti struji tih snaga, nego radije da zauzme upravničko mjesto, da se postavi na čelo te struje tako da se sve te snage veledušno integrira ili uklopi u hotičnu ljubav koja će biti prvotno duhovna, i koja će uključivati sve što je dostojno da bude predmet ljubavi.«¹⁵

Ovo treba naglasiti. Odgoj umjerenosti jest odgoj ljubavi. Poslije iskonskog grijeha čovjek je sklon da više ljubi sebe nego Boga. Što više ljubi sebe nego Boga, protiv Boga, to više upada u nered i grijeh. Popuštati nedopuštenim užicima znači neuredno sebe ljubiti, ljubiti sebe više nego Boga. Umjerenost stvara urednu ljubav prema sebi. Ona je harmonija ljubavi.

U vezi onoga što smo prije rekli možemo nadodati da tko uguši svaku ljubav taj se deformira, slabo se i nepravilno razvija. Uočimo to na primjeru ženskih osoba. Žena koja nije dala oduška pravilnom zamahu ljubavi predočuje nam primjer »sakate« osobnosti. A teško je odgajati umjerenost, uvoditi pravilnu ljubav kod ženskih osoba. Kod njih je seksualnost manje diferencirana, manje je svjesna, šire se proteže, teško se otkriva, jedva se razlikuje od obične sensibilitnosti, čuvstvenosti. Ženska osoba nekako neopazice prelazi iz sjetilnoga na seksualno. Kod nje je teža kontrola. Odgojni problem umjerenosti nameće se mnogo dublje nego li kod muškarca.

Shvatljivo, da je i kod muškarca odgoj umjerenosti tj. nastojanje da nezainteresirana ljubav zavlada na području spolnog nagona, naročito težak. Kako pojedinac (muškarac ili ženska osoba) doživljuje fenomen spolne atrakcije — to izmiče čovječjem sudu. Svaki je podini slučaj zapleten u razne okolnosti subjekta. Pravilno piše Häring¹⁶ da je svaki pojedinac kao u nekom sudaru s okolnostima mjesta, vremena itd., stoga od njih često pretrpi štetu. Uzmimo primjer bračnih drugova. Oni se nalaze između težnje za užicima koje im omogućuje ženidbeni stalež, i pravila koja reguliraju tu težnju da ne pređe granice dopuštenosti. Izvjesno je da Bog nije ustanovio ženidbu da ženidbene drugove postavi na muke, naprotiv, ženidba je ustanovljena i kao lijek spolnom nagonu (Kor I, 7, 9). Razboritost je pozvana da u pojedinom slučaju odredi harmoniju između tih težnja i raznih okolnosti vremena, zdravlja i sl.

Kada se nađemo pred činjenicom zastranjenja ne zaboravimo da smo i mi ljudi. A svi su ljudi podložni neznanju. Gdje nema znanja, nema ni prvog uvjeta za pravi, specifični ljudski čin. Nema ni odgovornosti. Koliko puta se

15. *Initiation*, nav. mj. str. 1073.

16. B. HARING, nav. dj. sv. I, str. 426.

obistini ono što teolozi naučavaju, naime, da ih ima koji i kroz mnogo vremena ne znaju da su užici što im donosi polucija, vanbračni privileg, spolna maštanja, neefikasne spolne želje itd. vrijedni moralne osude? To neznanje može se protegnuti dotle te netko može smatrati da je i sklapanje ženidbe suviše, jer se rađanje i odgajanje djece može provesti na bazi slobodnih spolnih veza.¹⁷

Recimo, dakle, da se odgojna problematika umjerenosti mora ponajprije pozabaviti s konkretnim prilikama pojedinog subjekta. To znači da će i prednost pozitivne umjerenosti nad negativnom također ovisiti u znatnoj mjeri o pojedincu. Možda nigdje ne odskače potreba individualnog odgoja kao na području umjerenosti. Ne možemo govoriti o višim stupnjevima sređene ljubavi, ako pojedinac još nije uveo red u osnovne pojave spolnosti. Sređeno doživljavanje spolnosti znak je unutarnje sređenosti. I obratno.

Zaključak

Okoristimo se pokretom koji se opaža kod modernih moralista. Oni su upozorili da nije dovoljno proučavati čin u sebi niti se osjećati sretnim kada se otkrije tajna specifikacije čina te se proglašuje objektu dobrim ili zlim. Ne postoji neumjerenost, ne ispovijeda se onanizam nego postoji ovaj ili onaj neumjereni pojedinac, ispovijeda se ovaj ili onaj onanist. A ovaj ili onaj pojedinac živi u posebnim okolnostima. Potrebno je potražiti uzroke ili faktore koji možda olakoćuju ovom pojedincu da postane žrtvom spolne neumjerenosti.

Moderni naglasuju kako je svakomu potrebito pripustiti barem neki začim užitka u gorki napitak života. Nijesu drugo naučavali ni stari. Oni su smatrali da čovjek bez užitaka nije potpun čovjek, dapače da nije čovjek.¹⁸

Modernima samo treba reći: Pažnja! Umjerenost na području spolnosti kod svakoga ima najprije negativnu službu: suzbiti spolne porive, kočiti snagu pohota. S tog gledišta umjerenost zaslužuje pohvalu, ako je ostvarila savršenu funkciju onoga »abstine«. Gdje se nalazi veća sklonost na zlo tu krepost umjerenosti mora češće i radikalnije intervenirati. Pojedinci, koji osjećaju jaču snagu spolnih poriva, dužni su na odrešitiju budnost.

Druga je služba umjerenosti u tome da nauči čovjeka kako će se služiti užicima koje donosi malo dobre hrane, pića, zakonitih spolnih doživljaja, i uopće svih onih naslada koje su u granicama razuma i milosti. Umjeren je čovjek onaj koji ne zazire od užitaka što mu ih dopušta mjesto, vrijeme, stalež i ostale prilike.

Ako pitamo koja je od ovih služba prva, odgovor će biti lak: genetički je negativna služba umjerenosti prva. U tom smislu kršćanska moralika govori o odricanju, križu, mrtvljenju. U početku duhovnog života prva je i glavna dužnost ukrotiti neuredne strasti, steći gospodstvo nad porivima sjetilnosti. Od toga nitko ne može biti izuzet. — Aksiološki pak ili doktrinalno i po časnosti pozitivna je služba umjerenosti viša. U tom smislu govori Pavao VI da je kršćanski život u svom najvišem izražaju i u svojoj bitnosti pozitivne

17. P. LUMBRERAS, *casus*, sv. I, str. 189—191.

18. Piše sv. Tome in *Eth. ar., lib. III, lect. 21, br. 631*: »Si aliquis sit cui nihil sit delectabile, iste videtur longe ab humana natura.«

naravi.¹⁹ To znači da se kršćanskom moralu protivi i zazor od dopuštenih užitaka kao i popuštanje nedopuštenim užicima.

U pedagoškoj praksi potrebno je razvijati i zazor od nedopuštenih užitaka i ljubav prema dopuštenim užicima, kako diktira krepost umjerenosti, i to ne samo one naravne nego, još više, one združene s milošću. U toj praksi potrebna je taktika. U pozitivnoj fazi lako je pasti u ekstrem, jer neumjerenost je čovjeku bliža nego umjerenost; u negativnoj pak tazi treba se čuvati, da nasilnim, netaktičkim suzbijanjem priroda ne pretrpi štete te osobnost doživi deformaciju (kompleksi, abreakcije i sl.).

Uvidimo da je umjerenost mjera. Mjeru je teško čuvati. Harmoniju je teško uvesti u neusklađene dijelove našega bića. Red je teško uvesti u nesređenu sredinu. »Savršena ravnoteža umjerenosti pozitivne i negativne je teška u praksi i pretpostavlja osobitu vlast nad samim sobom... Ta ravnoteža je pravo remek-djelo. Svatko mora sebe poznati, da uzmogne pravilno uskladiti pozitivnu i negativnu službu umjerenosti; na području gdje strast igra tako važnu ulogu, svakomu je od koristi ako ima pri ruci savjetnika koji će mu u potrebi priskočiti u pomoć«²⁰

---

19. Na blagdan Uskrsa 1964. ističe da kršćanski život zna za mrtvljenje, odricanje i križ, ali taj život «nella sua espressione risolutiva... è beatitudine... è sostanzialmente positiva.»

20. LECLERCQ, nav. dj. str. 234 i 236.